

Arne Nævra

Kommentarer til

DN rapport 2009- x

HØRINGSUTKAST

Handlingsplan for hortulan *Emberitza hortulana*

Generelt er det svært gledelig at det kommer en slik handlingsplan for hortulanen. I store trekk syns jeg også gjennomgangen av artens status og forslag til tiltak er gode. Ut fra konklusjonene mine i den store artikkelen "Hortulanens skjebnetime" i Vår Fuglefauna nr 25/2002, syns jeg naturlig nok at brenning som skjøtselstiltak er tillagt litt for liten vekt.

Helt avgjørende for å lykkes med forvaltningstiltak, og ikke minst enes om de riktige tiltakene, er at man er enige om de viktigste årsakene til tilbakegangen. Handlingsplanen tar utgangspunkt i samme konklusjon som jeg kom til, at det er habitatendringene som er hovedårsak til bestandsreduksjonen. I tillegg blir Dales hypotese om at hunnenes spredning til nye områder er en negativ faktor i en liten og synkende bestand, tillagt vekt. Jeg er som i artikkelen fortsatt skeptisk til at denne faktoren er avgjørende, selv i dag. Men disse forholdene kommer jeg tilbake til og foreslår at de to nevnte årsaksforhold kan kombineres positivt om forvaltningstiltak gjøres i nærheten av nåværende forekomst.

1. HABITATKRAV

I utkastet står det: "Hekkeplassene kan se ulike ut, men felles er felt med lite eller ingen vegetasjon og god soleksponering". Dette er en grei fellesnevner for alle hekkehabitater og noe alle hortulankjennere i dag er enige om. Det man så kan være noe uenige om er hva som *skaper* disse vegetasjonsfattige, skrinne og soleksponerte habitatene. Jeg har i nevnte artikkel argumentert kraftig for at grasbrenning var en så utbredt og viktig faktor på Østlandet (tidligere utbredelsesområde) at det trolig var viktigste faktor for artens tilbakegang da dette opphørte på 1970- og -80-tallet. Jernbanelinjene på Østlandet ville alene gitt hekkeplasser for minst 2000 par i tidligere tider (Nævra 2002).

Siden jeg publiserte denne artikkelen, har det kommet en ny, viktig artikkel som underbygger mine funn. Brotons m.fl. (2008) påviser i Journal of Applied Ecology betydningen av branner i hortulanforekomstene i Catalonia i Spania:

Synthesis and applications

. Overall, our results support the hypothesis that wildfires, especially those affecting open woodlands or shrubby areas, play a critical role in the ecology of the ortolan bunting and have contributed to the recent expansion of the species in Catalonia. Furthermore, we have shown that colonization appears to be limited, not only by the availability of new burnt habitat but also by specific dispersal constraints. We suggest that, for several European threatened species associated with open habitats, burnt areas may partially compensate for the widespread loss and deterioration of farmland habitat, opening new management opportunities for their conservation.

Denne viktige artikkelen, som er vedlagt som pdf, er ikke oppført i henvisningene bakerst i handlingsplanen, noe den burde vært. Men den er jo henvist til i selve tekstens pkt. 6.1.

Jeg har også foreslått i min artikkel at de "sære habitatene" (les: nye habitater) til forveksling kan minne om brannfelter om en tar på seg "hortulanbriller". Dette gjelder både torvmyrer (spesielt de med uttaksaktivitet), nydyrkingsfelt og hogstfelt (spesielt der det har skjedd markberedning).

Et viktig poeng er at hortulanen i stor grad velger sørvendte eller vestvendte områder (varme skråninger) som hekkeplass (Nævra 2002). Dessuten at det alltid må være dyrket mark i nærheten.

2. SKJØTSELSTILTAK

Med hortulanens habitatkrav og en smule historisk ballast som utgangspunkt, vil skjøtselstiltakene i stor grad si seg selv: Nemlig i størst mulig grad skape nye, egnede lokaliteter som best samsvarer med disse habitatkravene.

De foreslåtte tiltakene er gode. Men manuell rydding av busker når gjengroingen tiltar (i buskskiktet) forutsetter at marka under (i feltskiktet) fortsatt er ganske skrinn og lite begrodd. Marka må være det vi kan kalle "gjennomsiktig", selve jordbunnen må synes igjennom. Det antas lite effektivt dersom busker ryddes der det har blitt mye gras og lyng i feltskiktet. Da er det trolig bare en ny brenning som vil føre området tilbake til god hortulanehabitat.

Men det fine med å drive skjøtsel på gjengroende hortulanlokaliteter er selvsagt at området har *bevist* sin tiltrekningskraft på arten. Vi må også forutsette at dyrking skjer i nærheten som før.

Brenning av fjorårsgras mener jeg kan være et viktig tiltak. Det er spesielt godt egnet på tre områdetyper:

- 1). På tidligere brannflater dersom feltskiktet har re-etablert seg. Dette tar trolig ganske lang tid, slik at buskskiktet kan ryddes manuelt i mange omganger før det er behov for brenning. Dale foreslo også en kombinasjon av manuell rydding og eventuelt brenning på Starmoen allerede i 2000.
- 2). Avgrensede, sørvendte (til nød vestvendte) åkerholmer. Her er det dyrket mark i alle retninger – og brenning er sikkerhetsmessig tryggere.
- 3). Langs jernbanelinjer på strekninger nær nåværende utbredelsesområde.

Jeg skal utdype dette siste punktet noe. I refererte artikkel forklarer jeg hvorfor hortulanen alltid har lagt sin elsk på jernbanen: Her ble det brent hvert år, det var skrinn jord (ofte sand) og her var det gode sangplasser (togets kjøreledning). I tillegg gikk jernbanen ofte gjennom dyrket mark. Dessuten kunne hortulanen velge hvilken skråning av jernbanen den ville plassere reiret sitt i, og var det mulighet for det, valgte den sørvendt!

Det er så vidt jeg kjenner til to forsøk som er blitt gjort mht. brenning langs jernbanelinja i samarbeid mellom Jernbaneverket og NOF-folk: Ett i Solør, Hedmark og ett i Øvre Eiker i Buskerud. Det første er omtalt i planen, og ga godt resultat ved at hortulanen hekket der, mens det siste ikke ga resultater.

Siden det ikke er publisert noen rapport på dette forsøket, vil det oppsummeres kort her.

I samarbeid med Jernbaneverket brente NOF-medlemmer fra Øvre Eiker en banestrekning på ca. 1,5 km mellom Hokksund og Vestfossen i årene 2004, 2005 og 2006. Dette er en banestrekning som jeg personlig hadde sett tre-fire syngende hanner og funnet reir på 1970-tallet (Nævra 2002). Strekningen hadde derfor bevist sine "hortulankvaliteter". Brenningene skjedde slik det alltid ble brent dødt fjorårsgras på gårdene tidligere og slik jeg husker det ble gjort langs jernbanelinja før. Datoene for brenningene var 14.4 – 14.4. og 2.5 de respektive år.

Bildene her viser brenning foretatt 15.4.05 og jernbanen og landskapet slik det så ut en mnd. seinere. Flere bilder legges ved som vedlegg.

Til tross for jevnlig sjekk av lokaliteten, ble det ikke sett eller hørt hortulan. Dette var selvsagt veldig skuffende, men kan kanskje forklares ved at stedet ligger *for* langt fra dagens hekkeforekomst.

Jeg vil imidlertid foreslå at det legges opp til kartlegging av egnede jernbanestrekninger i Hedmark/Akershus, nærmest nåværende forekomst, og deretter brenning i samarbeid med Jernbaneverket i større stil enn den lokale foretatt ved Haslemoen. En kan tenke seg at Jernbaneverket kan gjøre dette til en fin markeringssak og lage en del P.R. rundt Jernbanefuglen.

SLUTTORD

Dersom det er riktig som jeg konkluderte med i artikkelen (Nævra 2002), at hortulanen er langt mer kresen på habitatkravet enn tidligere antatt, at den faktisk trenger helt spesielle hekkeforhold, da vil hortulanhunnens strategi på spredning være svært fornuftig. Nemlig at en del av hunnene er ute som speidere nettopp for å oppdage disse nye, spesielle lokalitetene. Om vi antar at nettopp brannflater, i skog eller kulturlandskap er svært viktige for hortulanen, vil dette være flyktige biotoper som det er viktig å oppdage når de dannes. Et hekkeområde er

ikke optimalt mer enn noen år for en hortulan, om de ikke til stadighet holdes på de tidlige suksesjonstrinn.

Dette gjelder både brannflater, torvmyrer, sandtak, nydyrking osv. Når slike områder ikke lenger holdes ved like og prosesser gjentas slik det ble gjort i næringsvirksomhet tidligere, da må dette gjøres som ledd i skjøtselstiltak. På et vis underbygger Dales funn om hortulanens spredningsmønster artens status som en "brann-art". Den må slå til der det brennes! Og det må være speidere ute for å oppdage det!

Ut fra dette skjønner en også hvorfor slektningen, gulspurven, har en annen strategi mht. spredningsmønster. Den er en større generalist. Blant annet er det greit for den med dødt fjorårgress på bakken. Den trenger rett og slett bare et variert kulturlandskap.

Men hortulanhunnens spredningsstrategi forutsetter selvsagt at noen hanner også kommer deres vei. Ellers blir de hunnlige speiderne som beskrevet "tapt for bestanden". Det betyr at det trolig er mest gunstig å foreta skjøtselstiltak i nærheten av dagens forekomst. Da er det større mulighet for at begge kjønn kan finne områdene.

Lierskogen 1.5.09

Arne Nævra